

שעור מורה מוריני הרב יהודה גנס שליט"א שבת כי תבוא ע"ד:

בענין גר במקרא ביכורים ובתפלה

א. במרדכי בפרק ראשון של מסכת מגילה מובא כדלהלן: "ובעיר וירצבור"ק מנעו לגר להתפלל ולהיות ש"ץ, וראיה מדתנן במסכת ביכורים... הגר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר... לאבותינו, כשהוא בינו לבין עצמו אומר א-לוקי אבות ישראל... ורבינו יואל התיר דגרסי' בירושלמי... תני רבי יודא גר עצמו מביא וקורא, מה טעם כי אב המון גוים נתתיך... הלכה כרבי יהודה...".

ומבואר שהיה נידון האם גר יכול לומר בתפילה "א-לוקי אבותינו, שהרי אינו מזרעו של אברהם, או שמכיון שאברהם אבינו היה אב המון גוים, נחשבים כל הגוים כזרעו.

ב. ובתוספות במסכת בבא בתרא¹ הביאו שנחלקו בדבר ר"ת עם ר"י, שר"ת אסר ור"י התיר, ושורש מחלוקתם היה שר"י התיר ע"פ דברי הירושלמי, ור"ת טען שהדברים שם משובשים ואי אפשר לסמוך עליהם, שהרי אף אם כל הגרים הם מזרעם של אברהם, עדיין איך יכול לומר הגר "ארמי אובד אבי" הנאמר על יעקב אבינו, שהרי אינו מזרעו של אברהם.

ג. וכישוב דברי הירושלמי [וההולכים בדרכו] כתב הרמב"ן בחידושו שם שלא רק אברהם אבינו היה אב המון גוים, אלא כל ג' האבות הממשיכים דרכו היו אב לכל הגוים.

ד. ועדיין יש לעיין איך נהגו הגרים לומר את תפילת "על הניסים" ולומר שם "על הניסים... שעשית לאבותינו..." המדוברים על ישראל בימי אסתר ובימי החשמונאים, הלא אינם מזרעם, וכך בברכת "שעשה ניסים", וצ"ע².

ה. ונראה לחדש בזה שאנו נוקטים שלא רק האבות היו 'אב המון גוים', מכיון שתפקידם היה להאיר את אור האמונה לכל העולם, אלא עם ישראל לדורותיו [ממלכת כהנים] כולם בתפקיד להביא את האמונה לכל באי עולם, וכולם נחשבים 'אב המון גוים'³.

ו. ומקור לדברים מצאתי בתשובת הרמב"ם לרבי עובדיה הגר⁴ [בענין נוסח התפילה לגר] שכתב שם הרמב"ם וז"ל: "לכן כל המתגייר עד סוף כל הדורות הם בניו של אברהם אבינו ובני ביתו...".

¹ דף פא.

² את שאלה זו ראיתי בהגהות 'יצחק יקרא' על המשנה ברורה מהגר"א נבצל שליט"א בשם גר אחד.

³ יעויין היטב מה שכתב בזה הרמב"ם מלכים פרק י"א הלכה ד'.

⁴ נדפסה בהגהות על המרדכי במגילה שם.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ז. ועדיין יש לעיין אם אין דברי הרמב"ם במכתבו סותרים לדבריו ביד החזקה, דהנה ז"ל הרמב"ם בהלכות ביכורים⁵: "אבל הגר מביא וקורא, לפי שנאמר לאברהם אב המון גויים נתתיך, הרי הוא אב כל העולם שנכנסים תחת כנפי השכינה, ולאברהם היתה השבועה תחילה שיירשו בניו את הארץ, וכן כהנים ולוים מביאין וקורין מפני יש להן ערי מגרש".

ח. והנה יש לעיין מדוע הוצרך הרמב"ם להוסיף את המשפט ולאברהם היתה השבועה וכו', וביאר השאגת אריה⁶ שדעת הרמב"ם שרק אברהם נחשב לאב המון גויים, ואעפ"כ יכולים הגרים לומר "אשר נשבעת לאבותינו...", משום שעיקר השבועה היתה לאברהם.

ט. וצ"ע לדבריו, מלבד הסתירה לפי זה בין דברי הרמב"ם בתשובותיו לדבריו במשנה תורה, איך יענה הרמב"ם על תמיהתו של רבינו תם איך יכול הגר לומר ארמי אובד אבי המדבר על יעקב אבינו, גם יקשה איך אומרים הגרים בתפילה "וא-לוקי אבותינו א-לוקי אברהם א-לוקי יצחק וכו'".

י. ולולא דברי השאגת אריה נראה לבאר את דברי הרמב"ם במשנ"ת באופן אחר, דבאמת גם הרמב"ם מודה שכל זרעו של אברהם נקרא אב המון גויים, אלא שהוקשה לרמב"ם דהלא הגרים לא נטלו חלק בארץ, ואיך יקראו מקרא ביכורים, ומה ביניהם לאשה שאינה קוראת, והלא אף הכהנים והלוים לא קוראים רק משום שקיבלו ערי מקלט, מה שאינו שייך בגרים⁷.

ועל זה יישב הרמב"ם דאברהם זכה בארץ והגרים שהם בניו שייכים בנחלת הארץ, אלא דלפי תנאי הנחלה לא זכו, וכמש"כ הרמב"ן בבבא בתרא שדוקא אשה אינה קוראת משום שהיא מופקעת מנחלת הארץ, אולם מי שראוי לירש, אלא שמסיבה צדדית לא ירש, [כגון מי שבכניסת הארץ לא היה בן עשרים שלא ירש], מביא וקורא, וכן הוא בגרים.

יא. ובכסף משנה כתב על דברי הרמב"ם וז"ל: "כלומר אע"פ שאברהם אב לכל העולם היה לא נטלו הגרים חלק בארץ, מפני שבתחלה קודם שיאמר לו כי אב המון גויים נתתיך היתה השבועה וכו' נמצא שלא זכו בה אלא בניו ממש". ובשאגת אריה תמה על דבריו, שלפי זה נקט הרמב"ם טעם מדוע לא יקראו [שהרי אינם יורשים את הארץ], והלא הרמב"ם בא לומר טעם מדוע כן יקראו, עיי"ש.

ולנ"ל י"ל שכוונת הכסף משנה שמכיון שהם כבניו של אברהם היו ראויים לנחול, ולכן הם קוראים וכטפלים [וכמ"ש הרמב"ן] ומה שלא ירשו בפועל הוא מטעם זה.

⁵ פרק ד' הלכה ג'.

⁶ סימן מ"ט.

⁷ וכמו שתמה מאוד בכל זה במנחת חינוך בפרשתינו.